

топоси загубленості людини у світі й плинності її екзистенційних сенсів, зближення гріховного стану світу і страдницької дезорієнтованості людини. Ці одкровення долаються аксіологічною актуалізацією й індивідуальною трансформацією перманентної онтологічної ваги вітальних первнів, ігрових, мислительних і комунікативних спонук індивіда.

Ірина Борисюк

ПОЕЗІЯ КРАСИ, ЛЮБОВІ Й ЖІНКИ ("Велик гріх" Ігоря Маленького)

Нова книжка Ігоря Маленького "Велик гріх" – це своєрідний творчий підсумок поета, продовження й переосмислення накреслених у попередніх збірках тем і мотивів, а також послідовне розглиблення філософських засад його поезії. Грандіозність задуму (чого вартий поділ збірки на "Книгу зачину", "Книгу пророцтв", "Книгу зцілень" тощо), планетарність тем (спроба виписати власну історіософську концепцію, яка б охоплювала не лише історію України, а й історію світу) та розмаїтість форм (вірші, переклади, поезії в прозі) – це, без перебільшення, пошук нового слова, слова поетичного, філософського і навіть релігійного.

Безперечно, цікавою й оригінальною є спроба віднайдення східного первня України через занурення у світ східної філософії й культури (переклади віршів східних поетів, використання фрагментів малярства Мухаммада Фарч'яна в графічному оформленні книжки, східні мотиви у власних віршах поета), коли християнство, язичництво та іслам поєднуються у щільному й примхливому плетиві візій та метафор. Східні мотиви постають не дозованою екзотикою, а органічним вплетенням у смислові поля тексту, бо в кожній „книжці” збірки розгортається одна велика візія, одна містка метафора – тоді переклади східних віршів виявляються віддзеркаленнями суголосних поетові почувань і вражень. Еротика, фаталізм, минущість життя й підвладність часові, власне образ часу, повільного, мов пісок, – такі наскрізні мотиви у вибагливих, викінчених поезіях Алішера Кийяма, Ялчина Годжі, Бозора Собіра. Схід І.Маленького – не та духовна Мекка, якою бачиться він для цілковито інакшої західної культури, а питома, засвоєна зсередини реальність, частина власне українського культурного ландшафту, спадщина тих часів, коли Україна була набагато ближча до Сходу й Заходу, ніж до Півночі. Тому цілком органічно виглядає витворений автором міф української історії, посталої "з нащада світа", й України, оберненої, за висловом Є.Маланюка, "лоном на Схід".

Однак набагато зримішою та яскравішою за філософські роздуми І.Маленького стала його камерна, сказати б, поезія, поезія "малої батьківщини" (вірші "З родинного"). В історії роду, що пройшов крізь свої та не свої війни, голодомори, мандри чужими краями, віддзеркалено історію Землі, що постає в поезії І.Маленького то Марією-Богородицею, то неплодною відьмою. Опозиція святості/ гріховності утворює один семантичний ряд з опозицією плідності/ безпліддя, "свого"/"чужого" простору. Носіями хтонічного начала в поезіях І.Маленького виступають безплідні жінки (тут задіяні категорії гріха й провини), наділені потужною еротичною силою. Неплідність стає карою за гріх; очищає жінку лише материнство. Неплідність, еротичне шаленство, відьмацтво, прокляття перебувають на одному

Слово і Час. 2005. №9

полюсі, а материнство, родючість, світлодайність — на другому: відьма протиставляється Богородиці. Материнство обоготворює жінку, отже, джерелом божественності, як і джерелом прокляття, є її лоно. Плід, який носить жінка, — її світло і святість (богородичний мотив). Через материнство жінка вкорінюється, зростається із землею, стає святою, як земля, натомість неплідність прирікає її на вічне перебування на межі — смерті й життя, “свого” (земля) й “чужого” (дорога) простору (вірш “Казали — вона неплідна”). Як і в архаїчних міфах, у поезії І.Маленького еротика і смерть щільно пов’язані зв’язком неунікності обох. Родюча сила землі та жіноче єство складають одне ціле або так чи так співвідносяться між собою. Земля, як і жінка, поєднує в собі два начала — життя і смерть, тому лоно жінки-землі може бути утробою й могилою, залежно від того, яке начало переможе. Земля, на якій народжуються, за яку помирають, — центр власного простору людини, центр тяжіння, що визначає її життя (поезія в прозі “Тяжіння”). Тому один із центральних образів — “жінка-земля” — поєднує в собі ідею материнства та ідею тілесності. Суть жінки, її гріховність чи святість визначаються її тілом. Жіночі образи в поезії І.Маленького трагічні, демонічні, небуденні (відьма, Марія, Ліліт, Кривенька качечка).

Слід сказати, що еротичний код у поезії І.Маленького один із визначальних. Подекуди він самодостатній, а подекуди являє собою ключ до віднайдення прихованих смислів тексту. Ерос як мова тіла співвідносний зі словом, творенням слова; ерос як слово серця протиставлений слову розуму (недарма в поезії “Медитація” подибуємо образ тіла без голови й голови, в яку вростає серце). Поезія як тілесна мова й ерос як вербалізований досвід тіла — це способи пізнання світу, повнішого за уможливлені схематизм розумових спекуляцій. Ерос як космотворча сила дозволяє долучитись до животрепетного єства Всесвіту, збагнути сенс співтворення, пізнання й непізнаваності, адже Жінка, яку знову й знову пізнає ліричний герой, — це й образ світу, й символ його незбагненності (вірш “Злива”).

Рослинний код у віршах І.Маленького лише почасти продовжує “тему Антонича” в українській поезії (можна навіть сказати — відкритого вісімдесятниками Антонича, з його всесвітньою метаморфозою форм, упізнаванням людиною себе у дзеркалі світу, в найменшій рослині, в хрущі на оспіваних Шевченком вишнях). Однак світ рослинних перетворень у поезії І.Маленького не гармонійний і світлий, як у Б.-І.Антонича, а тяжкий, задумливо-темний (згадаймо хоча б цикл “Тернове поле”, “Про черешні” тощо; виняток становить хіба що цикл “Цвіте терен” з однойменної збірки, але й там лунають мотиви фатальності, неунікності існування в часі та згасання почуттів, підлеглих законам колообігу початку і кінця, життя і смерті). Рослина, дерево, квітка уособлюють незнищенність життя й — водночас — його невідворотну проминальність: “...і світ вкривається раптом, як цвіт на світанні... / розвіяний... що опадає в піснях, на ранок в губах осідаючи складкою болю, / гіркою, мов вишні, у понадгірних садах, / що дозрівають іще у гіллі пізнання... / але розкрили вже зав’язь минулого цвіту” (“Вишні”). Пізнання вічного в минулому (вишні, “що зріють, мов сльози, в гіллі Абсолюту”) обертається пізнанням смерті через пізнання любові — “кажуть, очі в острівських дівчат такі темні / й великі, наче ягоди з тої черешні, / під якою розбився великий острівський музика...” (“Про черешні”). У цьому випадку дерево постає втіленням демонічності жіночого начала, хтонічності землі. Якщо порівнювати поезію І.Маленького з поезією іншого вісімдесятника, В.Герасим’юка, на рівні образів і мотивів, то побачимо, що черешня В.Герасим’юка — це розквітле дерево, це дівчина “в сорочці білій, до землі”, джерело світла й святості, тоді як черешня І.Маленького — це дерево з чорними, мов очі, плодами, центр “чужого” простору, населеного демонічними жіночими персонажами

(мавками, відьмами). Еротика смерті, осмислена в архаїчних міфах і віруваннях як шлюб із божеством смерті (пор. такий характерний для фольклору мотив смерті-як-шлюбу та образ “могили-паняночки”), прозирає і в поетичній творчості І.Маленького.

Мотив родової пам’яті та пов’язані з ним численні образи й символи часу реалізуються переважно у віршах родинного циклу. Більше того, родова пам’ять подеколи домінує, вона відбувається як оживання пра-спогадів, перекриваючи й перекреслюючи особисті враження й відчуття. Така зрима присутність минулого, переживання роду в собі, у життях знаних і незнаних предків створює враження дивовижної статичності часу, повсякчасної присутності минулого й майбутнього “на відстані руки” – так, ніби ніщо не міняється, ніби нічого не можна змінити у неунікному прямованні до Апокаліпсису – “... і все це збудеться до трьох та тринадцяти літ, якщо його не перемислити і не перемінити” (“Стискання часу”). Історія повторюється зі століття у століття, з роду в рід, із покоління в покоління – і молоді безвусі побратими-опришки гинуть по Афганістанах, повторюючи шлях гімназистів під Бродами, і тих, кого вивезено до Сибіру, і тих, кого вбито на рідній землі. Час, за І.Маленьким, рід дуже суб’єктивна, але перемогти його вбивчу повторюваність можна силою бажання й волі, родової пам’яті, здатної розірвати замкнене коло історії.

Час і пам’ять осмислюються у книжці “Велик гріх” як діалог родового та індивідуального, минулого й теперішнього, відображеного як на рівні семантики, так і синтактики. Характерне “двоголосся” поезій у прозі конструюється розшарованістю мовленнєвого потоку на кілька складових (технічно відокремлених одна від одної звичайним шрифтом і курсивом), кожна з яких позначає інший голос, іншу інформацію, іншу точку зору. Ці два голоси співвідносяться як родова та особиста пам’ять (“Опришки”, “Картоплі”), як минуле (майбутнє) і теперішнє (“Наталочка”, “Кривенька качечка”, “Посмішка...”) або як час реальний і міфологічний (“Вишні”, “Різдвяне полювання”).

Крім того, одна з найхарактерніших синтаксичних особливостей віршів І.Маленького – повсякчасне вживання трикрапки. З одного боку, це зумовлено циклічною будовою його поезій – вірш, який раптово виринає з хаосу повсякдення, не має ані початку, ані кінця. Поезія І.Маленького – це розгортання стрижневого образу, спіральне розкручування центральної метафори, постійне віднаходження нових смислів поетичного слова. З другого боку, трикрапка виступає маркером смислових акцентів, отже, стає величиною семантичною, а не синтаксичною. І, нарешті, її роль у тексті співвідносна з роллю курсиву, який позначає інший голос, інший смисл.

Отже, книжка І.Маленького “Велик гріх” – це ані “збірка”, ані “вибране”: вона є *книгою* – і тоді, коли улягає нав’язаній автором структурі (“Книга зачину”, “Книга ранніх прозрінь”, “Книга пророцтв”, “Книга зцілень”), і тоді, коли опирається їй, долаючи тяжіння *письма* хаотичною плинністю *мовлення*. Свідоме співвіднесення її з Біблією та Кораном, наявність профетичних мотивів дозволяють побачити написане в іншому світлі – як особисте одкровення, переосмислений і пережитий досвід, власний символ віри. Єдність, цілісність книжки не механічна, а органічна, творена як текстовою, так і позатекстовою реальністю, назвами книжки та її фрагментів. Тому назву з досить архаїчною стягнутою формою прикметника (звідси – автоматичні мовні асоціації: Велик-день, Блага вість), можна трактувати як переосмислення понять гріха і святості, священного і буденного – *немає гріха, є життя*.

